

Az élőbeszéd és az elbeszélői hang mintázatai Krúdy Gyula *A vörös postakocsi* című regényében

Krúdy Gyula elbeszéléseiben gyakran találkozunk a prózapoétikai jelenséggel, melyben az élőbeszédre jellemző nyelvhasználat, a közéleti társalgás fontos szerepet kap a történetmondás kialakításában. Ennek a nyelvi attitűdnek az érdekessége abban rejlik, hogy az elbeszélés során a szöveg fókusza az eseményeket előkészítő mozzanatokról a szereplők szóbeli megnyilvánulásaira helyeződik át. A társasági beszéd megjelenítése így a történet egyik olyan fontos hatáselemévé válik, amelynek szerteágazó motivikus, tematikus és retorikai vonzatai is vannak.

A tanulmányban Krúdy Gyula *A vörös postakocsi* című regényének olyan közösségi eseményeit tárgyalom, amelyek jól érzékeltetik, hogy az elbeszélőre egyszerre több feladat is vár, mivel a beszédcselekvések létrejöttét éppúgy kell motiválnia, mint a társalgás személyes indítékait.¹ Az egyik fő kérdése az értelmezésnek, hogy a beszélgetések résztvevőinek közlései hogyan viszonyulnak az események elbeszélőjének mondanivalójához, és az élőbeszéd megjelenítése milyen szempontból tekinthető az elbeszélés motivikus kiterjesztésének, tematikus folytatásának.² Az élőbeszéd regénybeli szerepének értelmezése során a plurális szemlélet érvényesül. Ezt a megközelítést az indokolja, hogy az elbeszélő és a szereplők megszólalásai sokféle nyelvi történésnek adhatnak ösztönzést, így például kiemelnek egy fontos részletet a szövegben, összegzik, értékelik a cselekményszálakat, vagy saját kívánságait, vágyaikat fogalmazzák meg. Ennek során a szereplőknek is lehetőségük nyílik az elbeszélő mellett arra, hogy saját történeteiket előadhassák, és ezzel maguk is közreműködjenek a történet alakításában. Feltűnő ugyanis, hogy az elbeszélő a hőseit előszeretettel állítja olyan helyzetbe, amelyben szabadon élhetnek a mesélés szenvedélyének.³

A vörös postakocsi elbeszélőjére és szereplőire egyaránt jellemző a jólértesültség igénye a közéletet leginkább foglalkoztató kérdésekben. A szereplők között kialakuló kapcsolatok, ismeretségek közös forrása tulajdonképpen a társas életet övező kíváncsiság, amely mintegy életvitelszerűen alakítja át mindennapjaikat. Elbeszéléseleméleti szempontból ennek a jelenségnek a szerepe abban mutatkozik meg, amit a társadalmi élet mikrovilága iránti érdeklődéssel jellemezhetünk. Ezt az

1 William A. Cohen – Laura Green, *Introduction: rewriting dialogue*, Narrative, 2019/2, 129–139.

2 L. James Phelan, *Somebody Telling Somebody Else. A Rhetorical Poetics of Narrative*, The Ohio State University Press, Columbus, 2017, 13–29.

3 Gintli Tibor jegyzi meg, hogy Krúdy elbeszéléseinek egyik legfontosabb dimenziója a szenvedélyes mesélőkedv megléte, amit ő az élőbeszédre épülő narráció egyik jellemző műfaji jegyének tekint. Lásd erről részletesen: *Anekdota és modernség = Uő., Irodalmi kalandtúra. Válogatott tanulmányok*, MIT, Budapest, 2014, 215–225.

a körülmény is jelzi, hogy az elbeszélő számára túlnyomórészt azok az élőlőszót imitáló műfajok élveznek elsőbbséget, így például az anekdoták, aforizmak és egyéb színes pesti történetek, amelyek a könnyed társalgás fontos kellékei. A többnyire néhány érdekes emberre és jelenségre, különleges mozzanatra összpontosító részleteknek a cselekménybe illesztése az elbeszélő számára azért nem okoz nehézséget, mert jól felismerhető egy közös tematikus és jelképes elem a regényben, amely az elszigeteltnek tűnő jelenetek között létesít távoli kapcsolatokat. Ilyen szimbolikus jelzésnek tekinthető például a fővárosi közéletet pesti piacnak minősítő elbeszélői szöveg,⁴ amely a közélet kereskedelmi szemléletét, árucserre jellegét emeli ki.

Az elbeszélő a modern nagyváros összetett jelenségeit konkrétabbá, szépirodalmi szempontból is megragadhatóvá akarja tenni. A felhasznált közösségi jelkép egyúttal a bennfentesség érzését is mozgásba hozza, hiszen ezáltal a beszélők is túlnyomórészt ugyanabból a társadalmi élet keltette benyomásokból részesülnek. A regényszereplők erre vonatkozó közléseinek egyéni változatait a nyelvi stílus, személyes karakter és az etikai nézőpontok befolyásolják. James Phelan amerikai irodalomtörténész az elbeszélői hang meghatározása során az említett három összetevőt emeli ki a vizsgált jelenséggel kapcsolatban, ezek segítségével a regény társas összefüggései a maguk nyelvi komplexitásában ragadhatóak meg.⁵ Miután a konkrét cselekvés szerepét meglehetősen invenciózusan a beszélgetés vagy a társas beszéd narratív folyamatainak megjelenítése veszi át, érdemes a regény elemzése során azokat a hatásokat is figyelembe venni, amelyek az elbeszélői kedv meglelte miatt rendre módosítják, új összefüggésbe helyezik a meglévő műfaji mintákat. Eszerint pedig az aktuális beszédhelyzetnek, a megszólalás közösségre adott körülményeinek megfelelően motiválják a társas viszonyokat.

A klasszikus kispróza műfaji minták jelenléte mellett, amelyek többek között a familiaritás és a közvetlenség ismerős képzeteit közvetítik, megtalálható a regényben egy olyan elbeszélői szöveg is, melyben a jelképes társadalmi-közéleti beszélgetés könnyed, akadálytalan műfajának ellenpontja is megjelenik. Már a pesti közéletet jelképes vásárként jellemző szerzői levélben is felfedezhetjük azt a szándékot, mely érzékeltetni igyekszik a társadalmi folyamatok elértéktelenedését, s ez az elbeszélő közérzetén is nyomot hagy. A modern nagyváros közegében érzékelt jelenségek a társas kapcsolatok személytelenségére, az emberi kötelek fokozatos kiüresedésére mutatnak rá, melyek a regényírás feltételeit is rontják, és közvetve az elbeszélőkedv csökkenéséhez vezetnek. Emiatt az elbeszélő a külvilág hatásaival szembeni ellenállásával arra kényszerül, hogy a pesti jelenségek eredeti felelevenítése érdekében új perspektívába helyezkedjen. Ennek a regénybeli metaforikus nézőpontnak a kiindulópontja a postakocsi képzete, amely egy olyan félreeső budapesti szálláshelyre viszi utasát, az elbeszélőt, ahol talán még visszanyerheti régebbi életkedvét, széleskörű írói

4 Krúdy Gyula, *Regények és nagyobb elbeszélések*, 5, Kalligram, Pozsony, 2007, 184. [A regénybeli idézetek helyét erre a kiadásra vonatkozóan a továbbiakban zárójelben adom meg.] Már a regény elején is előfordul ilyen többértelmű utalás: „a pesti vásár, amint valaki az ablakon át nézi a dolgokat.” A jelenség további szövegek közötti összefüggéseiről lásd Gintli Tibor, *Szent Hermandad tisztelői = Irodalmi kalandtúra*, 138.

5 Lásd James Phelan, *Voice, tone, and the rhetoric of narrative communication*, *Language and Literature*, 2014/1., 49–60.

motivációit: „De megpróbáljuk. A magányban, amelyet a regényíráshoz választottam, talán érdekesebbnek látom az embereket, mint akkor, midőn közöttük éltem. Most mindenesetre jegyet váltok a postakocsira, és Budapestre utazom. A városban, mert minden embert ismerek, találok kvártélyt, hol nem lopják el a mesélőkedvemet.” [186.]

A regény elejére helyezett levélszöveg, melynek címzettje a tekintélyes kortárs szerkesztő, Kiss József, keletkezésének többféle magyarázata lehetséges. A nagyvárosi sorsok fölött enyhén moralizáló hangütése szempontjából sajátos ars poetica, amely egyfajta jellegzetes elbeszélői hozzáállást is érzékeltet a pesti valósággal szemben. A nagyvárosi realitást értékvesztésként megélt elbeszélői hang legfontosabb mondanivalója az emberi tisztesség, becsületesség egyidejű háttérbe szorulásával éppen az, hogy az új valóságban a szerelem létrejöttének feltételei is hiányoznak. A negatív értékválasztás mindkét nem szerepét érinti. Az összetett helyzetleírás ellentmondásosságára ugyanakkor az is jellemző, hogy a kritikus megjegyzések egyik hitelesítő forrásául egy meglehetősen kétes életvitelű budapesti asszony közléseit idézi, ezzel mintegy ironikus összefüggésbe állítja az elmondottakat.⁶

A szerző alkotói módszereiről az is sokat elárul, hogy nemcsak a szereplői közléseknek tulajdonít láthatóan nagy jelentőséget, hanem az írásfolyamatot is olyan összefüggésbe helyezi, melynek során a szerkesztőnek és az olvasóknak is lényeges szerep jut. Így aztán közvetlen kommunikációs jelzésnek tekinthető a regényíráshoz adott szerkesztői felhatalmazás említése is, amely során alapvető szempontként merül fel a kedvére való regény megírásának lehetősége. Az író kiadóval kiépített kapcsolatának egyik jellemzője az alkotói szabadság biztosítása, amelynek nyilvánvaló hatásai vannak az elbeszélés folyamatára, ahogyan az utólagos megszólításból is kiolvasható: „Még egyszer köszönetet mondok Szerkesztő úrnak, hogy regényhőseim és hősnőim megválasztásához szabadságot adott, és a történetben sem kívánja azt a valószínűséget, amelyre az írók a közönséget szoktatták.” [186.] A szerkesztőnek szánt ajánlásnak ez a szakasza azt jelzi, hogy az elbeszélő számára regénye megírásának kérdése fölötté áll a levél megelőző részében felvázolt műfaji elvárásoknak, ugyanis a szereplőket morális szempontból feddhetetlennek szerette volna láttatni. Másrészt közvetlenül arra is utal, hogy az írónak módjában áll olyan elbeszélői technikát alkalmaznia, amelynek révén a valóságban céltalannak és kellemetlennek látszó dolgok is új értelmet nyernek.⁷ A levélrészlet egyúttal azt is előrevetíti, hogy a társas viszonyok megjelenítése mellett létesül egy olyan dimenziója is az elbeszélésnek, ahol a szerkesztésmód, a cselekményszöveg poétikai kérdései is előtérbe kerülnek.

A történet laza szerkezetének, epizodikus előadásmódjának magyarázatát az értelmezők többnyire abban látják, hogy az elbeszélő számtalan mellékszálal, lírai betoldással, anekdotikus képzettársítással gazdagítja a cselekményt. A regényformá-

6 Az esemény erkölcsi fonákosságára jellemző, hogy egy alkalommal egy szerelemből élő pesti asszony nevezi magát az egyetlen tisztességes nőnek. A másik megjegyzése pedig a férfi nemet érinti, mely az önzetlenség hiányára mint általános társadalmi jelenségre mutat rá, amely szintén a kiegyensúlyozott párkapcsolatok létrejöttét teszi kérdésessé. Ez a részlet is jól szemlélteti az egyik hangsúlyos elbeszélői eljárást, amely a moralizáló és az ironizáló szövegek összjátékán alapul. [185.]

7 Ez a képsor egy másik megjegyzéssel is kiegészül, amelyben az elbeszélő a gyermeki harag átalakulásával kapcsolja össze a jelenséget: „Lehetséges, hogy gyermekes haragom, amellyel most a játékszerű elővett bábukat sorban bontogatom, a regény megírásakor enyhül, céltalannak és kényelmetlennek látok majd bizonyos dolgokat megírni, amelyekről mindenki tud, de róla

lás sajátosságai kapcsán például Gintli Tibor mutat rá, hogy az elbeszélőszerkezet értelmezése körüli dilemmák részben arra vezethetők vissza, hogy számos műfaji minta található meg benne, ám az egységes, organikus forma igénye nélkül.⁸ Gintli szerint *A vörös postakocsi* szövegében is számos fordulatos elem fedezhető fel, ezek az epizódok azonban nem alakulnak át egységes cselekménnyé, az elbeszélő láthatóan nem is törekszik ilyen poétikai megoldásra. Krúdy regényében esetenként kétségessé válik a fejlemények lényeges és mellékes szálainak megkülönböztetése, ami a túlságosan egységes és szabályos felépítés iránti fenntartás egyik jellegzetes írói megnyilvánulása.⁹ Gintli Tibor például ezt nem az alkotót jellemző problematikus jellemvonásnak tekinti, hanem olyan esztétikai értéknek látta, amely alapvetően a műfaji és a nyelvhasználati nyitottságról tanúskodik.

A cselekményelemek felbontására, epizodikus eseményszerűségére vonatkozó észrevételek minden bizonnyal az elbeszélés egyik fontos aspektusára mutatnak rá. A narráció sajátos kötetlen megformálásának, motivikus nyitottságának igénye mellett azonban az is kétségtelen, hogy, mint minden irodalmi jelenséget, úgy ezt is módosítják a kontextuális tényezők. A regény értelmezésekor ezért érdemes azokra a poétikai lehetőségekre is figyelmet fordítani, melyek a szerteágazó történet kialakítása során az elbeszélő számára rendelkezésre állnak. James Phelan értelmezői módszerét alkalmazva ugyanis nyilvánvalóan lennie kell egy olyan „szintetikus” elbeszélői elemnek is,¹⁰ amely összekapcsolja és értelmezi a regény elején megtapasztalt széttartó társas kontextusokat. Krúdy regénye ezúttal is meglehetősen szerteágazó elbeszélői forrásból merít, mégis felfedezhető benne néhány olyan sokoldalú narratív eljárás, amely a történet megalkotása során játszik fontos motiváló szerepet. A már említett levél azt is előrevetíti az olvasó és a szerkesztő történetbe emelésével, hogy az elbeszélő milyen perspektívát választ a pesti társadalom megítélésére, és azt milyen nyelvi közlésformákra alapozza. Jellemző a levél beszédmódjára, hogy meglehetősen borúlátó tónusa csaknem a korabeli pesti társadalom egészét minősíti, amely alól szinte alig van kivétel. Az emberi tisztességet megkérdőjelező közmondásszerű hasonlatok (pesti vásár), szállóigék (a becsületes ember, mint a fehér holló) tételszerű érvényességét a névtelenül idézett emberek közlései tovább erősítik.¹¹ A város árnyoldalainak felsorolása után az elbeszélő egy olyan túlzó kijelentéssel ítélt, amely révén az ő helyzete is a szenvedés képzetével kapcsolódik össze.¹²

A negatív jelenségek ilyen mértékű általánossá tétele után érdemes a továbbiakban arról is meggyőződni, hogy tényleg maradéktalanul megfeleltethető-e a regénybeli

senki sem beszél. És talán nem is nagyon érdemesek arra a pesti nők és férfiak, hogy az ember haragba essen velük. Pesti regény! Mit lehet írni Pestről? Ordináré passzió, mint az állatkínzás. De megpróbáljuk. A magányban, amelyet a regényíráshoz választottam, talán érdekesebbnek látom az embereket, mint akkor, midőn közöttük éltem.” [186.]

8 Gintli, *i. m.*, 219.

9 *Uo.*, 220.

10 Erről az elbeszélői aspektusról lásd James Phelan – Matthew Clark, *Debating Rhetorical Narratology. On the Synthetic, Mimetic, and Thematic Aspects of Narrative*, The Ohio State University Press, Columbus, 2020, 18–21.

11 Így a legfőbb eszmei értéként említett szerelem jelenléte csupán egy szűk társadalmi körre korlátozódik: „a történet abban a nagyvárosban játszódik, ahol szeretni és dalolni csupán az alantas néposztályban szokás.” [185.]

12 Erre utal a szokatlanul erőteljes levélírói megjegyzés, amely a pesti regény megírásának körülményeit az állatkínzáshoz hasonlítja. [186.]

megjelenítés a levélben körvonalazott látásmódnak. Ezek a poétikai összefüggések ugyanis olyan előzetes olvasói elvárások, társas értékítéletek forrásai, amelyeket nem minden tekintetben igazol vissza az előadott történet. Bori Imre összefoglaló tanulmánya is részletesen foglalkozik ezzel a regénybeli ellentmondással: „A vörös postakocsihoz írott előszava ezért magánál a regénynél is messzebb mutat: az írói szándékról beszél, mely ebben a regényben kapott első ízben formát, e kontextusban pedig a regényről is vall, amely az előszóval szembesítve kevesebbet tartalmaz, mint amennyit Krúdy ígért. Nincs azonban okunk osztozni a regény kritikusainak zavarában a szándék és a megvalósulás ellentmondásai láttán, amelyeken rendszerint úgy próbáltak meg úrrá lenni, hogy csak a regényről beszéltek, az előszó intencióit pedig elhallgatták. Krúdy előszava elvi jelentőségű, írói és morális tudatosságának mértékéről valló, a regényen túlmutató, de arra is vonatkozó és vonatkoztatható ars poetica tehát, s méltán kell Krúdy legfontosabb megnyilatkozásai közé sorolnunk tudatosságának fontos dokumentumaként. Ebben az előszóban teremti meg az írói prózát, mellyel kortársai művészetfelfogásához közelít, itt rögzíti az aktívan figyelő és éber szemű, ám ólelkű bohém alakját, aki a látszat és valóság oly időszerű kérdésében foglal állást, és a valóság mellett dönt a művészeknek ezzel folytatott pörében.”¹³ A szerző gondolatmenetének jelentős részével alighanem mi is egyetérthetünk. Az elbeszélés morális megítélésének szempontjait ugyanis nem hagyhatjuk ki az értelmezésből, mert számos olyan aspektust tartalmaz, amely hiányában lényeges magyarázó és motivációs elvek nélkül maradnánk. Azokat az elbeszélői dilemmákat, amelyekre Bori is joggal utal, nem feltétlenül érdemes a fikció és a realitás közötti választásként bemutatni, hiszen a szöveg paratextusában sem feltétlenül a realitás fejeződik ki minden tekintetben. A regényből tudható ugyanis, hogy ennek előzetesen csupán egy meglehetősen kritikus szeletét érinti.

Emiatt azonban annak a lehetősége is fennáll a történet befogadása során, hogy az olvasónak a szereplőkről szerzett utólagos benyomásai nem egyeznek meg teljesen azzal az értékeléssel, amellyel az előszóban találkozhattak. Mivel az ott felvázolt, meglehetősen negatív morális beállítások a regény egészének ismeretében igencsak túlzónak tűnhetnek, megtörténhet, hogy az olvasó az események kimenetelét végül pozitívabbnak gondolhatja, mint a levél alapján azt előzetesen várni lehetett volna. Erre vonatkozólag érdemes figyelembe venni azt a körülményt is, hogy a történet a nagy negatív társas folyamatokról olyan kisközösségekre irányítja rá a figyelmet, amelyek megjelenítése során a szereplők személyes vágyai, társas ösztönei kerülnek előtérbe. Így a történet kibontakozása során megfigyelhető, hogy a regény társadalomkritikai szempontból ugyan elmarad az előszóban hangoztatott markáns nézetektől, ám túl is lép rajta: a személyes életutakon keresztül némileg átalakítja a befogadói elvárásokat. Erre a szemléleti elmozdulásra nyújtanak az elbeszélő számára poétikai lehetőséget a közvetlenségre utaló beszédmódok vagy a személyes körülményekre rávilágító események, amelyek a satirikus hangoltság ellenére a szereplők iránti együttérzés és rokonszenv felkeltéséről sem mondanak le.

13 Bori Imre, *Krúdy Gyula nagy évtizede. Egy pályaszakasz történetének vázlata* = Uő., *Fridolin és testvérei*, Forum, Újvidék, 1976, 108–109.

Történetmondás és előbeszéd összetartozása a regényben – előzetes megjegyzések

A két elbeszélői szólam eltérése, amely a megjelenített világgal szembeni morális kételyeit éppúgy hangsúlyozza, mint a regény szereplői vágyainak, ábrándjainak jelentőségét, termékeny feszültségek forrása. Az elbeszélés egyik jellemzőjeként a regény bizonyos szereplői olyan közéleti események részeseivé válnak, amelyek lehetőséget adnak számukra, hogy azoknak az érzéseknek, gondolatoknak, amelyek az elbeszélő számára látható értékkel rendelkeznek, hangot is adjanak. A történet töredékességének, szétaprózottságának, látszólagos eseménytelenségének egyik gyakori oka éppen az, hogy azok a szálak, amelyek a fő cselekményhez kapcsolódnak, többnyire olyan jeleneteket készítenek elő, amelyekben látványosan megnő a szereplők saját történeteinek jelentősége. Ezek ugyanis kiemelt epizódokká válnak, amikor a megszólalók, önmaguk fontosságát hangsúlyozva, átmenetileg képesek felülkerekedni azokon a nehézségeken, amelyeket az emberi kapcsolatok mélyülő válsága idézett elő számukra.¹⁴

Ugyanígy szembeötlő, hogy ezeket a helyzeteket az elbeszélő olyan körültekintően készíti elő, hogy a regény szereplőinek többsége közvetlen nyelvi megnyilvánulásaival is ott legyen ezeken az eseményeken. Erre a háttértevékenységre jellemző – ami a rejtett narratori érdekelttségére is rávilágít –, hogy a történések keretezése olyan társasági helyszínekhez kapcsolódik, mint a pesti színház és Madame Louise szalonja. Olyan közösségi találkozóhelyek ezek, ahol az ismerősi, baráti társaságok tagjai kötetlenül véleményt mondhatnak a közélet különböző jelenségeiről.¹⁵ A perspektíva megválasztását a regényben az is befolyásolja, hogy a történetekben résztvevő szereplők megszólalásait részben vidéki vagy külföldi múltjukból adódó kívülállásuk határozza meg, amely párhuzamba állítható a postakocsin Pestre érkező elbeszélő nézőpontjával.¹⁶ Az így létrejött narráció, amely a nagyvárosi életbe egyfajta vendégperspektívából nyújt betekintést, az ismerőség és az újszerűség, de a rejtett naivitás képzetait is képes megjeleníteni. Másrészt arra is alkalmas, hogy a közreműködők és a társas környezet szereplehetőségeinek, viselkedésmintáinak ellentmondásaira is rávilágítson.

14 Felmerül az értelmezés kapcsán egy olyan szempont is, amely a prózai beszéd plurális jellegével függ össze. Érdekes közelebről megvizsgálni ugyanis azt a körülményt, hogy miként biztosítja a lehetőséget az elbeszélő arra, hogy a periférikus szereplők a személyes megszólalás folytán esetenként a beszélgetés középpontjába kerüljenek, ezzel biztosítva számukra az alternatív történetmondás lehetőségét. Erre utal pl. Fried István, *Kit visz el az ördög? Egy Krúdy-regény fordított világa*, Irodalomtörténet, 2004/2., 291–292.

15 Erről az alapvető elméleti összefüggésről lásd Benjamin Harshav tanulmányát, amelynek egyik, a regény szempontjából is előremutató megállapítása, hogy a társas történések elemzése során az események résztvevőinek eszmei-morális indítékaira, viselkedésmintáira is érdemes reflektálni, nemcsak a történetben betöltött szerepükre. *Theory of the literary text and the structure of non-narrative fiction. In the first episode of War and Peace*, Poetics Today, 1988/3., 639.

16 Bori Imre is kitér a postakocsi jelentésének sokrétű motíválságára. A többértelmű jelkép felidézi a vidék békebeli hangulatát, másrészt pedig hírt ad az elbeszélő angломániájáról is – Alvinczi Eduárd élettörténetében szép számmal fordulnak elő efféle kulturális utalások. A postakocsi első regénybeli említésének is ez a jelentéstudajdonítás adja az értelmi hátterét. „Az ostorhegyen fehér nadrágos, bársonyparkás lovászlégény ült, a kocsi szinte emeletnyi magasságban foglalt helyet az óriási vörösre festett postakocsi ormán, amelynek lámpásai messzire sugárgévkéket vetettek. Talán az angol lordok utaztak így hajdanában Walesből Londonba, mikor még nem volt vasút.” Vö. Bori, *i. m.*, 114–115.

Az elbeszélés elején a fővárosba költözött két vidéki színész nő perspektívája érvényesül. Szilvia és Klára Feld Zsigmond szinkörébe tett látogatását például Urbanoviczné, a gazdag Dráva-menti nagynéni meghívása készíti elő, aki azért utazik a fővárosba, hogy pénzét költse, színházba járjon, s utána jól érezze magát a művészek társaságában. A színésznők meg Urbanoviczné lovaskocsin mennek az előadásra, amikor meglátják az utcán Alvinczi gróf velük szembejövő postakocsiját – az esemény is már jól jelzi a külföldi és a magyar életmódbeli és műveltségi minták együttes jelenlétét. A külföldi irodalmi példák jelentőségére utal Szilvia sokatmondó monológja is, aki világirodalmi olvasmányait idézve ad hangot belső vágyainak: „Orosz diáklánynak kellett volna lennem. Eh, hogy Kóbányán születtem!... Abban az országban még vannak férfiak. Gorkijnak lehettem volna a szeretője vagy egy nihilistának! Istenem, milyen egész, tökéletes emberek élnek Oroszországban. Még a regényalakok is, a Turgenyev regényeiből, vagy Oblomov, mind érdekesek arra, hogy egy nő beléjük szeressen.” [189.] A műveltségi minták összehasonlítására tett kísérletek rendre megjelennek a szereplők történetbe való belépése során. Érdekes sajátossága a regénynek, hogy többnyire létrejön egy sajátos ironikus ellensúlya is az említett külföldi műveltségi mintáknak, így például Urbanoviczné szólamaiban, akinek gondolkodásán és életvitelén is nyomot hagy a hagyománytisztelet. Ezt a szemléletet tükrözik színházzal kapcsolatos megszólalásai, amikor például egy jelképes gesztusnak tulajdonít túlzottan nagy jelentőséget: „Egy Zríni volt a világon. A Kürtös nevű színész Kaposvárott. Midőn azt kiáltotta: Jézus! Jézus! – megállott a szívem verése.” [195.]

A társasági események, a színházi közeg a közvetlen társalgás lehetőségét teremti meg. A szereplők megítélése szempontjából ilyenkor egy-egy elejtett megjegyzésnek, jelentéktelennek tűnő részletnek is meglehet a maga jelentősége az elbeszélésben. Rezeda úr, a szerkesztő sajátos életunt nézőpontját tükröző szavait például érdemesnek találja arra a történet elbeszélője, hogy közvetlenül idézze. Ilyen eseményre utal Rezeda harmadik lapjának, *A lámpásnak* említése is, amely jelképes értelmű címével ellentétben a szerkesztő szerint inkább a mélabús nagyvárosi olvasókhoz szól. Később azonban a folyóiratról kiderül, hogy színésznők is szívesen olvassák, amivel meglehetősen nagy érdeklődést kelt a hölgyek körében. Ez a cselekménymozzanat is jól jelzi azt az ironikus elbeszélői eljárást, hogy a regényben a jelentéktelennek vélt motívumok olykor felértékelődnek, a jelentősnek vélt események pedig gyakran elveszítik társadalmi jelentőségüket. Ez a relativizáló látásmód a perspektívaválasztás következménye, amely viszonylagossá teszi az értékválasztásokat, és így az elhanyagolt részeket is nem várt jelentéstartalmakat szabadíthatnak fel. A plurális értéktulajdonítás karikírozott megnyilvánulásaként értékelhető az említett lap esetében az is, hogy a színésznők kedveseiről, kitartottjairól is közöl híreket, és általában véve jellemző rá a banális színházi helyzetek ironikus felnagyítása. A mellékes körülmények fordított jelentőségére jellemző, hogy megítélésük függ a társas jelenetezés résztvevőinek nézőpontjától. Így amikor a szerkesztő önmagát egy irodalmi alakkal, Don Quijotéval azonosítja, egyúttal azt is szemlélteti, hogy milyen módon ismerhetők fel a regény alakjainak önmeghatározásában az irodalmi minták továbbvitelére és átmentésére utaló narratív ösztönzések. [214.]

Az előbb említett irodalmi minták szerepére már többen részletesen kitértek a regény értelmezői közül. Az összehasonlítás megítélése során azonban érdemes

szem előtti tartani az elbeszélés körülményeit, amelyek az átvételeket motiválják, illetve azt, hogy milyen elbeszélői környezetbe kerülnek át a hivatkozott témák, toposzok. Gintli Tibor több tanulmányában foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy Krúdy elbeszéléseit miképpen befolyásolják a világirodalmi szerepminták.¹⁷ A jelenséggel kapcsolatban megjegyezhető, hogy ezeknek a kölcsönzött elbeszélői elemeknek a funkciója nem annyira szerkezeti, inkább magyarázó jellegű, mindenekelőtt olyan azonosulási mintákat jelöl, amelyek a szereplők tipikus jellemvonásait és magatartását magyarázzák. Ezek egyúttal jelzések, amelyek megteremtik a kontraszthatás, a kölcsönös viszonyítás lehetséges kereteit is az elbeszélő számára. Sajátlagos regénybeli szerepük az elbeszélői helyzet és a cselekmény mintáinak átvétele helyett inkább abban mutatkozik meg, hogy maguk is a reflexió tárgyává válnak, többnyire kommentár vagy ironikus megjegyzés formájában.

Az irodalmi előképekre való hivatkozás a szereplők szempontjából elbeszélői pótszerként is felfogható, amely hozzájárul ahhoz, hogy az életben jelentkező kapcsolati válságok, egzisztenciális hiányok miatt előállt helyzetre ideiglenes kárpótlásul szolgáljon. Az említett irodalmi mintáknak ugyanis többnyire létezik egy olyan pozitív társas vagy eszmei vonzata is a regényben, amely valamelyest ellensúlyozni tudja az emberi kapcsolatok fokozatos kiüresedését. Az irodalomban fellelt szerelmi toposzok ebben a helyzetben a szereplők számára személyes igazodási pontokat jelölnek, amelynek során lelki életük, kölcsönös érzelmeik is igazolást nyerhetnek valamilyen előre elképzelt, regényes formában. Ebben a tekintetben Krúdy elbeszélésmódjának kettős irányultsága domborodik ki, hiszen egyszerre képes éreztetni a szerelemképzet idealizált igényét, másrészt az egyes szereplők ironikus gesztusain keresztül a jelenséggel kapcsolatos kételyeit.¹⁸

Előterben az élőszó megjelenítése: Madame Louise szalonja

A már ismertetett elbeszélői szempontok társasági eseményre vonatkoztatása jól szemléltetheti a szereplők történeteire fókuszáló elbeszéléstechnika főbb jellegzetességeit. Bori Imre megállapításához, mely szerint az elbeszélés középpontjában itt is a szereplők állnak, hozzá kell tennünk, hogy ennek a körülménynek elsősorban a szereplők mondanivalója, önigazolása szempontjából van jelentősége a regényben. A kedélyes társalgás, társasági adomázás szerepe azért nő meg Krúdynál, mert

17 Gintli Tibor például a szövegközi utalások kapcsán számos világirodalmi összefüggést említ, így például a *Jevgenyij Anyegin*, *A kaméliás hölgyet*, illetve a *Hiúság vásárát*. Emellett megjegyzi, hogy érdemes a pusztán említésen, a formális szövegközi rájátszáson túl olyan szempontból is értékelni a jelentőségüket, hogy azok milyen cselekményelemek, elbeszélői perspektívák kiindulópontjai lesznek a regényben. Így többek között kiemeli a kalandregény és a szerelmi regények mintaadó műfaji szerepét Krúdynál. L. erről *A komparatistika mai lehetőségei a Krúdy olvasásban*, illetve a *Szent Hermandad tisztelői* című tanulmányokat, Gintli, *i. m.*, 128–148.

18 Bori Imre is utalást tesz arra tanulmányában, hogy az elbeszélő olykor szenvedélyes moralistaként viselkedik. Az egyik fontos aspektusa Bori értelmezésének, hogy a szereplők bizonyos megnyilvánulásai gyakran kóros lélektani vonásokat öltenek, amire az elbeszélő az etikai távolság megválasztásával vagy egy erkölcsi példa hathatós felmutatásával válaszol. A mi szempontunkból azonban ennél jóval meghatározóbbnak tűnik az irodalmi párhuzamok kérdése, mivel a létrejött szövegközi viszonyoknak, hasonítási megoldásoknak fontos szerepük van a szereplők lélektani motivációja szempontjából. Emellett a melankólia hasznos ellenszerének is tekinthetők, hiszen egyúttal az életkedv visszatérését is elősegíthetik. Bori, *i. m.*, 126.

a mesélőknek esélyt ad arra, hogy személyes történeteik egy-egy érdekes részletét másokkal is meg tudják osztani.

A művészek, írók tiszteletére Srottis Vilma, a szalon tulajdonosa által rendezett estélyre Klárát Rezeda úr kíséri el. A regényben megfigyelhető a különleges elbeszélői vonzalom a művészet és a színjátszás iránt, amelyet a színésznők korai középpontba kerülése is előrevetített. Klára sóvárgó szavait már korábban is idézte az elbeszélő, amikor arról álmódzott, hogy orosz nihilisták szeretője óhajtott lenni diákkorában, vagy amikor áttételesen Turgenyev regényeinek hőseibe szeretett bele. Madame Louise szalonjában ennek a váagnak lelepleződik az illuzórikussága, ugyanis egy olyan íróval találkozik össze, akinek társadalmi nézetei hasonlítanak az orosz nihilistákéhoz, Bonifác Béla mégsem olyan ember, mint akiről Klára kamaszkorában álmódzott. A nő irodalmi vonzalmainak kieléje helyett inkább arra készül, hogy az estélyen megismerkedjen Alvinczi gróffal, akiről Rezeda mesélt neki. Az elbeszélő eleinte semleges perspektívát választ a szereplők jellemzésére. Először nagyobb terjedelemben ismerteti a háziasszony előéletét, amelyből kiderül, hogy hányattatott élete során valamelyik jóakarója segítségével a párizsi arisztokrácia felsőbb köreibbe is bejárása volt. Egy párizsi fogadás alkalmával ismerkedett meg Alvinczi gróffal is, aki párizsi követ volt abban az időben. Madame Louise, a virágáruslányból lett kaméliás hölgy, aki rendkívül ügyesen mozog a közéletben, a társasági együttlét középpontjába kerül Pesten, és alkalmat teremt arra, hogy a művészek és az előkelőségek találkozzanak egymással.

Az elbeszélő számára a szalonbeli történések folytonossága miatt fontos, hogy egyre inkább Klára perspektívájához közelítsen. A szalon tulajdonosa először a színésznőt köszönti, majd egy asztalhoz ülteti Bonifáccal, aki érdekes periférikus szereplője a társasági életnek, de nem olyan karakteres hős, mint az orosz regények lázadóí, inkább melankolikus személyiségvonásai nagyítódnak fel. A legbarátságosabbnak nevezett pesti ház vidékies légköre a vendégek számára az otthonosság képzetét közvetíti, ugyanakkor az elbeszélő ezzel párhuzamba állítva érzékelteti a hely szellemére jellemző sajátos nagyvilági benyomásokat is. Madame Louise rövid jellemzése kifejezi azt a szokatlan összhatást, amit az ismerős helyi színek és a kozmopolita életmódra utaló társadalmi utalások teremtenek: „Jókedvű, teli kacagása, zengzetes hangja megtöltötte a kis szalont, ahol a velszi herceg ajándéka, egy aranygém tartotta hátán a névjegytartó kosarat. Könnyű ruhájában, papucsszerű félcipőjében oly függén térült-fordult, mintha sosem hagyta volna el a faluját és az ősi házát.” [250.] A vidékies és a nagyvilági ízlés egymás mellett élése nyilvánul meg, amikor ugyanúgy rántottát tálalnak fel a vendégeknek, mint ahogy egykor a perzsa sahnak, hozzá dunántúli bort fogyasztanak az asszony szülőfalujából. Az ott járt hercegekről, nagykövetről személyes ismerősökként beszélnek a vendégek. Azoknak az előkelőségeknek, akik korábban szívesen megfordultak ezen a helyen, utalásszerű megidézése után a szalon leírására kerül sor. A szobabelső megtekintése során a legtöbb figyelem a családi fényképekre és a festményekre irányul. Az angol király, bíborosok, mágnások képei mellett ott vannak Louise személyes tárgyai is, amelyeket nagy gonddal őriz. A jelenet inszenírozása során egyszerre érvényesül az újonnan érkezett vendégek és a háziasszony perspektívája.

A társalgás kibontakozását ugyanakkor néhány kellemetlen körülmény hátráltatja. A házban lakik Madame Louise-zal egy férfi, aki gyakran zavarja meg az eredetileg

könnyednek induló beszélgetést. Ilics Ivánnak, akinek neve a szereplők többsége számára kedves irodalmi emlékeket idéz fel, inkább elvlasztó, mint kapcsolatteremtő szerep jut az elbeszélésben. A társaságnak kellemetlenséget okozó férfin kívül jelen van még egy másik vendég, Bonifác Béla, a költő, aki szintén elidegenítő hatást vált ki radikális társadalmi nézeteivel.¹⁹ Kettejük csipős megjegyzései, gyakori közbeszólásai miatt a résztvevők kénytelenek eltérni a beszélgetés közös történeteken nyugvó eredeti tárgyától. Ugyanez fordul elő egy gondosan előkészített drámai darab nyílt színi előadásával is, amit szintén kívülről zavarnak meg. Így az estély fő műsorszámát, a lapszerkesztő egyik jelenetét sem tudja előadni Madame Louise, mert egy ismeretlen vendég miatt váratlanul el kell hagynia a panziót. Az illúzió megtörésével olyan negatív feszültségforrás keletkezik, amelyről Klára nézőpontja is első kézből tudósít, aki csalódottságának közvetlenül kifejezést ad. A fejezet első része itt ér véget; Alvinczi gróf megjelenésével ugyanis az eszmecsere iránya megváltozik, és átlép egy másik társas viszonyrendszerbe.

Az elbeszélő a szereplők irodalmi nevével tovább erősíti kettős identitásukat. A kaméliás hölgyként jellemzett háziasszony mellett feltűnik a francia kalandregényből ismert hős, Monte Cristo grófja is Alvinczi képében. Megfigyelhető ez a fiktív szereplőkkel való azonosulási vágy másutt is, hiszen Klára például előtte úgy érzi magát, mint egy solymász lovagnő Navarrai Margit udvarában. [257.] Az irodalmi és történeti identitás rendkívüli rétegzettsége abból a szempontból is említést érdemel, hogy a hercegnőhöz köthető egy Boccaccio novelláihoz hasonló elbeszéléskötet megírása, amely tovább gazdagítja a narráció szépirodalmi asszociációit. A romantikus hősök említése nyilvánvalóan megnöveli a szerepjáték lehetőségeit az elbeszélésben, mint ezt Bánszky István tanulmányának terjedelmes névlistája is bizonyítja.²⁰

A romantikus szereplőkre történő irodalmi hivatkozások regénybeli megjelenéséről elmondható, hogy a közismert klasszikus irodalmi minták szerepét az elbeszélői környezet is képes befolyásolni. Az irodalmi hősök megidézése egyben arra utal, hogy a szereplők egy jelképes társadalmi álarcosbál tagjai, akiknek önazonossága egyszerre többféle kulturális hatásra vezethető vissza. Így a gróf alakja például az angol vonzalom mellett számos misztikus, keleti vonást is felvesz. Ez a körülmény pedig nemcsak az irodalmi analógiákat erősíti fel, hanem olyan egzotikus kontraszthatásoknak a forrása, amely nyomot hagy jellemzésén: „A szomszéd szobában télikabátban, kalapját kezében tartva, unott, fanyar tekintettel állott Alvinczi. Az arca tán még sárgább volt, mint máskor, és minden szakála különálló volt. Elmehegett volna az ázsiai pusztákra madárijesztőnek, ahol Dzsálnak hívják az északi szelet. Mintha nagyon

19 Bonifácról Madame Louise megjegyzi, hogy Eötvös Károly regényt írt róla, *Aki örökké bujdosott* címmel, ami a név többes jelentésének újabb szépirodalmi formáját példázza.

20 Az irodalmi névhalmozás elbeszélői szerepéről lásd Bánszky István, *Krúdy „irodalmi tárlata”* A vörös postakocsi című regényben = Acta Academiae Paedagogicae, Nyíregyháziensis 1985/12., 31–39. Az itt feltárt kulturális utalások szerteágazó összefüggései alapján feltételezhetjük, hogy az elbeszélő az eszmei és művészi hatáson alapuló jelentésnek jellegzetes kontextusteremtő, motiváló szerepet tulajdonít. Ugyanakkor ennek a sajátos képzetársításnak megjelenik egy végletekig vitt formája is, amikor a klasszikus előkép és a regénybeli minta sorrendjét megfordítja az elbeszélő: „A nemes gróf mindent komolyan vett az életben. Elsősorban a vallást tisztelte. Szent Lajos és lovagjai tanulhattak volna Ferdinánd gróftól. Hívebb gyermeke nem volt nála az anyaszentegyháznak. Őszinte, középkoriasan magas szárnyalású áhitat csengett hangjában, midőn a mennyet s szentjeit említette.” [246.]

fázott volna, vagy messziről utazott volna fergeteges időben, és hideg csapkodta hátulról és oldalvást a gyékényes kocsi...” [257.] Az idézet Alvinczi gróf alakjának első, meglehetősen elidegenítő jellemzésével a meglévő irodalmi klisé ellenében a szereplő kinézetének különös, idegen vonásait emeli ki, vagyis egy ismerős irodalmi szereplő alakja helyett inkább a vendég főnemes idegenségének képzetét sugallja. Erre a személyiségvonásra erősít rá az uralkodó társasági nyelvhasználat, amely az angol sire, felséges úr megszólítással jelzi a gróf személyének fontosságát. Alvinczi személye ezáltal egyszerre hordozza magán a keleti és a nyugati fensőbbség rejtélyes jeleit. Az elbeszélő azonban rációfól a várakozásokra, a gróf az őt övező figyelem ellenére sem ragadja magához a szót, csak rövid proszítot mond, majd elhagyja a szobát, és a továbbiakban nem vesz részt a társalgásban. Alakja inkább külső megjelenésével, gesztusaival tűnik ki, mintsem érdekes mondanivalójával. Klára és a gróf találkozásainak mindegyike ezt az elbeszélésmintát követi. Mivel nem tud közelebb férkőzni hozzá, a nő számára csak egy ideálkép révén van jelen, mintsem olyan szereplőként, akivel valós kapcsolatba kerülhet. Még három további ilyen alkalomról számol be az elbeszélő a regényben, amelyek a két szereplő elmaradt közelebbi megismerkedését jelenítik meg. Az ezek miatt ért sorozatos csalódások arra készítetik a színésznőt, hogy fokozatosan leszámoljon illúzióival, és máshol keresse a társas érvényesülés lehetőségeit.

A szalon további történéseit egy meglepő témaváltás motiválja, ami alkalmas lesz arra, hogy Madame Louise-ra irányítsa a figyelmet. A döntő mozzanat egy pisztolygolyó által ütött sebhely, amit a nő egy szerelmi csalódás után szerzett magának. Ennek a múltbeli eseménynek a felidézésére azért lesz alkalma Madame Louise-nak, mert ideiglenesen más vonja el a figyelmét azoknak, akik többször megzavarták az elbeszélést. Ezzel elérkeztünk ahhoz a jelenethez, amikor először van rá mód, hogy mindenféle megszakítás nélkül adja elő a történetet a regény egyik szereplője. Ebben van fontos szerepe a hosszú monológoknak, amit a Krúdy-szakirodalomban gyakran az operabeli nagyária fogalmával közelítenek meg.²¹ A komolyzenei párhuzam alkalmazását több körülmény lehetővé teszi, az elbeszélés sajátosságait figyelembe véve azonban ebben az összefüggésben talán azért lehet még inkább indokolt az alkalmazása, mert a szünetekkel tagolt sokszereplős élőbeszéd itt adja át először a helyét egy hosszabb személyes reflexiónak.²² Az első személyű tirádának nevezett monológ térnyerését, amely gyakori jelenség Krúdy elbeszéléseiben, a szalonban végig a társalgás önjelölt szereplőinek közbeszólásai, oda nem illő megjegyzései akadályozzák. A regény töredékességének, száltévesztésének²³ elemi tapasztalata ezért azzal is összefüggésbe hozható, hogy a jelenet során az előbb említett külön szereplők megnehezítik az elbeszélő dolgát, s ezzel a kiemelt motívumok kibontását is késleltetik. A beszédhelyzet elbizonytalanítására tett elszórt kísérletek mellett ugyanakkor megfigyelhető az az elbeszélői törekvés is, hogy az ismétlődő jelképes képzeteknek megfelelő teret engedjen. Így például a sebhely²⁴ látványának cselek-

21 Lásd Kemény Gábor, *„szecessziós” Krúdy*, Magyar Nyelvőr, 2001/3., 320.

22 A hosszú monológoknak ezúttal is megjelennek a morális aspektusai. Az operaanalógia mintájára az esemény leírható a szerelem elemi erejének etikai vonzataival is. A műfaji párhuzam azért is helytálló lehet, mert a jelenség alkalmas arra, hogy a közvetlen önfeltárlkozás hatásos eszköze legyen.

23 Lásd Szántó Ágnes, *Két korszak határán. Krúdy Gyula: Régi és új emberek*, Életünk, 1978/6., 545.

24 A lelki sebekre Louise pártfogója, Ferdinánd gróf kínál gyógyírt a nő számára, ami azonban, úgy

ményesítése akkor nyeri el igazi jelentőségét, amikor Madame Louise hatásvadász gesztusa után nem sokkal a társaság másik tagjáról, Rezedáról is kiderül, hogy csaknem ugyanilyen sebet ejtett magán.²⁵ Az élőbeszédnek tehát megfigyelhető egy olyan természetes dinamikája a történetben, amelyet túlnyomórészt a jelenlevő szereplők jellemző reakciói, képzettársításai hoznak mozgásba. Krúdy regényében a jellemző társas hatások szerteágazó kontextusa miatt sokszor válik fontosabbá az, hogy a résztvevők mit gondolnak egy társasági eseményről, mint maga a cselekmény. Az élőbeszéd érzékeltetése ebből a szempontból is igen lényeges írói eszköznek bizonyul.

A történet személyes összefüggései némileg más megvilágításba állítják az irodalmi alakmásként felmerülő kaméliás hölgy motívumát is, amely egyúttal megteremti az alternatív történetmondás lehetőségét: „Én pedig boldogan mosolyogtam az ágy körül tolongókra. Íme: ez *A kaméliás hölgy* igazi utolsó felvonása, nem pedig ahogy Dumas fiás megírta.” [260.] A jelenet összefüggésbe állítása során megfigyelhető, hogy a szerelmi csalódás említése az öngyilkossági kísérlet lehetséges okaként a közönség részéről egyöntetű elismerést vált ki. Élénk személyes szimpátia övezi azt a megjegyzést, miszerint egy nagy író is méltónak találta, hogy az eseményről hírlapi cikkben tudósítson. Ezúttal sem választható el a történet megismerésétől a társadalmi értékítélet kinyilvánítása, mely az anyagi érdek fölé emeli a szereplők személyes érintettségét: „Szilveszter úr megindultan rázogatta a fejét. Nem, a regényes Madame Louise-ról nem tételezhető fel, hogy anyagi bajok miatt emelte volna fel a fegyvert. Sokkal nemesebb volt ő ennél.” [261.] A szerencsés kimenetelű eseménynek közéleti szintre emelése megengedi, hogy az elbeszélő tudósítson a Madame által vallott személyes elvekről, és egyúttal a kellemetlenkedő Illics Iván ellen hangolja a társaság többi tagját. Az előszóban előadott történet a szereplők eltérő személyes érdekelttsége, társadalmi helyzete és nézetei ellenére is képes kiváltani a rokonszenv érzését, még akkor is, ha az estély történéseiről a résztvevőknek egészen eltérő a véleményük.

A társasági esemény utólagos megítélésében csak a két távozó vendég, Rezeda és Klára gondolataira hagyatkozhatunk. A kettejük közötti szemléleti eltérést az okozza, hogy az újonnan érkezett szereplő naiv felfogása nem egyeztethető össze Rezeda szkeptikus látásmódjával. Ami a férfit untatja, a fiatal nő számára követendő magatartásmintát jelent. A kettejük eltérő reakcióit társadalmi szerepeik különbsége is magyarázza, amely a színésznő beleélő-képessége és a szerkesztő áttételesebb, kritikusabb szemléletmódja között létrejön.²⁶ A szalon eseményeinek eltérő szereplői motiváltsága jól szemlélteti az elbeszélés többirányú, szétartó jellegét. Krúdy elbeszélőtechnikájának itt is megmutatkozik az a jellegzetessége, hogy az élőbeszédre jellemző előadásmód és a szereplői állapotrajz alkalmanként fontosabbá válik, mint

tűnik, először nem bizonyul eléggé hatásosnak: „Louise, légy vallásos – mondta rajongó hittel. A vallás minden. Az élet nem üthet szíveden annyi sebet, hogy a vallás meg ne gyógyítaná. S bűnbocsánatra mindig számíthatsz.” [246.]

25 „Horváth kisasszony estefelé kapta meg a levelet. Kocsira ült, és Rezeda úrhoz hajtattott. A hírlapírótt ekkor már elvitték a mentők. A katonafegyver derék sebet vágott a szíve fölött.” [334.]

26 A meglehetősen naiv felfogást ugyanakkor utólag keretezi a perspektivikus látásmód személyes igénye is a színésznő részéről: „Nem érti ezt maga, Rezeda úr – felelte Horváth kisasszony. – Mégiscsak ez a nagyvilág kapuja... A Madame palotája olyan az én életemben, mint egy határszéli állomás. Elmarad vonatom mögött az unalom, a szegénység, a gond és az egyhangúan elmúló napok.” [263.]

magya a cselekmény motivációja. A közlés jellege miatt helyenként a társas kényszerek is átírhatók annak megfelelően, hogy mennyire magától értetődően kerülnek előtérbe az előszóra jellemző személyes összefüggések. Az élénk társalgás és az annak nyomán létrejött értékítéletek megfogalmazásai olyan cselekményelemeket írnak felül, mint a színjáték előadása vagy a vendéglátás gasztronómiai vonatkozásai. Az előszó többes számú értékvonzatai folytán ezeknek az alkalmaknak a jelentősége jóval túlmutat az érzelmi kitörések operaáriszerű megjelenítésén, hiszen az élőbeszéd egymásra rétegződő aspektusai jelentékenyen hozzájárulnak ahhoz, hogy az eseményekből sokféleképpen részesülő beszédmódok jöjjenek létre. Krúdy regényének összetett társas kontextusa meggyőzően szemlélteti, hogy voltaképpen milyen értelemben nevezhető a beszélgetés megjelenítése az elbeszélés másféle eszközökkel történő folytatásának.

